

FUNKCJA GESTU W ORALNEJ KOMPOZYCJI *ILIADY*

STRESZCZENIE

Niniejsza praca podejmuje zagadnienie przekazu niewerbalnego w *Iliadzie*. Jej głównym celem jest ukazanie, w jaki sposób pieśniarz stosuje opis gestów w celu kształtowania narracji w literaturze oralnej. Literatura ustna rządzi się bowiem innymi prawami niż literatura piśmienna – w literaturze ustnej, w przeciwieństwie do piśmiennej, odbiorcy mają wpływ na kształt kompozycji. Epos archaiczny powstał jako wytwór kultury oralnej, dlatego też na pierwszy plan wysuwa się performatywny charakter procesu powstawania dzieła. Kształt kompozycji uzależniony jest od warunków wykonawczych, w tym interakcji na linii pieśniarz – publiczność. Przekaz niewerbalny pełnił w kulturze niepiśmiennej daleko ważniejszą rolę niż w kulturze piśmiennej, co prześledzić można na przykładzie opisu gestów wykonywanych przez bohaterów *Iliady*. Bohaterom Homera gesty i inne przejawy komunikacji niewerbalnej towarzyszą w każdym aspekcie codziennego życia, pełnią funkcję komunikacyjną, sygnalizują status i pozycję społeczną, są elementem rytuałów. Komunikat płynący z opisywanych gestów kierowany jest dwutorowo – do publiczności zewnętrznej, czyli słuchaczy pieśni, i publiczności wewnętrznej, czyli bohaterów eposu. Gesty uzupełniają i wzmacniają przekaz werbalny, mogą również przeczyć słowom i to w dużej mierze sam słuchacz decyduje, któremu z przedstawionych przez pieśniarza komunikatów przyzna rolę dominującą. Wprowadzanie sprzecznych ze sobą czy mylących komunikatów wiąże się ze szczególnym oddziaływaniem opowieści przekazywanej oralnie, bowiem publiczność zna główne wątki przedstawianych wydarzeń z tradycji oraz innych opowieści cyklu epickiego, a to wymusza na twórcy nieustanne podtrzymywanie uwagi słuchaczy poprzez aluzje stanowiące różnorodne modyfikacje wzorca.

Dysertacja wpisuje się nurt wypracowywanej obecnie na gruncie literaturoznawstwa metody badania komunikacji pozawerbalnej obecnej w literaturze. Jednak o ile w dyskursie naukowym pojawiają się propozycje zmierzające do usystematyzowania klasyfikacji czy wypracowania spójnej definicji, dotyczą one wyłącznie literatury piśmiennej, całkowicie pomijając literaturę oralną i jej specyficzne uwarunkowania. Dominującą metodą przyjętą w dysertacji jest metodologia oralna.

Praca składa się z czterech rozdziałów, z których każdy podejmuje zagadnienia charakterystyczne dla struktury pieśni oralnej: formuły, zapowiedzi proleptyczne, kompozycję pierścieniową, kreowanie rysunku bohatera epickiego. Pierwszy rozdział podejmuje tematykę gestów wpisanych w formułę. Analiza poszczególnych gestów, zwłaszcza tych powiązanych z rękami, wykazuje, że formuły te nie są stosowane przez pieśniarza w sposób mechaniczny – ich nieprzypadkowe, przemyślane użycie wpływa na konstrukcję pieśni. Rozdział drugi poświęcony jest gestom zawartym w zapowiedziach proleptycznych. Gesty te sygnalizują przyszłe wydarzenia, odwołują słuchacza do znajomości tradycji i innych pieśni epickich, stanowią swego rodzaju ogniwo pomiędzy opowiadaną historią a kolejnymi wydarzeniami pieśni bądź całego cyklu. Trzeci rozdział opisuje gesty wpisane w strukturę kompozycji pierścieniowej. Poszczególne elementy komunikacji niewerbalnej organizowane są przez pieśniarza w pierścieniu, które wyznaczają ramy mowy, sceny lub nawet dłuższych partii eposu. W czwartym rozdziale przeanalizowane zostały gesty wykonywane przez bohaterów kreujących poszczególne role społeczne i rodzinne. Podkreślone zostały zwłaszcza gesty wykonywane przez kobiety i mężczyzn w funkcji żon, matek, mężów, ojców oraz wojowników. Nierzadko gesty tradycyjnie

przypisywane poszczególnym rolom społecznym lub płciom przydzielane są przez pieśniarza bohaterom w sposób niestandardowy, dla uwypuklenia najważniejszego wymiaru danej sceny.

Prezentowana praca wykazuje, że pieśniarz nie stosuje opisu gestów wyłącznie dla zobrazowania złożonych stanów emocjonalnych kreślonych postaci. Równie ważne, o ile nie ważniejsze, jest wkomponowanie gestu w narrację epicką w celu strukturyzowania ram opowieści, wprowadzania dodatkowego kanału komunikacyjnego (nierzadko nadrzędnego wobec pozostałych), sygnalizowania publiczności nadchodzących zdarzeń, stopniowania napięcia, różnicowania opisu scen typowych czy kreślenia rysunku postaci i obrazowania pełnionych przez bohaterów ról społecznych.

Wrocław, 30 października 2018

Ilona Chruściak